Toponyma v české, chorvatské a bulharské frazeologii

Pavel Krejčí

MASARYKOVA UNIVERZITA

520

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
ARTS

B Ö H M E N
M A H R
R O M A N
T H R A C
A
N I A
O
A P A R S
Prag
Tabor
Pisek
Budweis
Brünn
Olmütz
Königgrätz
Pardubitz
Kuttenberg
Czaslau
Iglau
Tilsen
Klattau
Sofia
Philippopolis
Philippi
Sanatspoli
Salonichi
Contessa
Libanova
Golfo di Contes
Caprus I
Nicopolis
Nicopolis
Nicopolis

Toponyma v české, chorvatské a bulharské frazeologii

Pavel Krejčí

MASARYKOVA
UNIVERZITA

BRNO 2022

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Krejčí, Pavel, 1971-
Toponyma v české, chorvatské a bulharské frazeologii / Pavel Krejčí. – Vydání první, elektronické. – Brno : Masarykova univerzita, 2022. – 1 online zdroj. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 2787-9291 ; 520)
Částečně bulharský a chorvatský text, anglické resumé
Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-280-0134-6 (online ; pdf)

* 81'373.7 * 81'373.21 * 811.162.3 * 811.163.42 * 811.163.2 * (4=16) * (048.8)
– frazeologie – slovanské země
– geografická jména
– čeština
– chorvatština
– bulharština
– monografie

81 - Lingvistika. Jazyky [11]

Recenzovali: prof. PhDr. Mária Dobríková, CSc. (Univerzita Komenského v Bratislave)
doc. PhDr. Irena Bogoczová, CSc. (Ostravská univerzita)

© 2022 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-280-0134-6
ISBN 978-80-280-0133-9 (brožováno)
ISSN 1211-3034 (print)
ISSN 2787-9291 (online)
https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0134-2022

Obsah

1 ÚVOD 9

2 TEORIE FRAZEOLOGIE 13
2.1 Vývoj frazeologického bádání v jihoslovanských zemích a bývalém Československu 13
2.1.1 Frazeologie v Bulharsku 14
2.1.2 Frazeologie v Chorvatsku 15
2.1.3 Frazeologie v Srbsku a v Černé Hoře 17
2.1.4 Frazeologie v Bosně a Hercegovině 18
2.1.5 Frazeologie v Severní Makedonii 19
2.1.6 Frazeologie ve Slovinsku 20
2.1.7 Frazeologie na Slovensku 20
2.1.8 Frazeologie v Česku 21
2.1.9 Shrnutí 22
2.2 Česká, slovenská a jihoslovanská frazeologie od svých moderních počátků až do konce druhé dekády nového století (přehled publikačních výstupů) 24
2.2.1 Monografie 25
2.2.2 Výkladové frazeologické slovníky 28
2.2.3 Překladové frazeologické slovníky 30
2.2.4 Frazeologické slovníky na cestě od starého k modernímu chápání frazeologie 32
2.2.5 Další publikace 33
2.2.6 Shrnutí 39
2.2.7 Abecední seznam zmiňované frazeologické a frazeografické literatury v rámci jednotlivých národních frazeologií 43
2.2.8 Chronologický seznam zmiňované frazeologické a frazeografické literatury 47
2.3 Kontrastivní analýza české, slovenské, chorvatské a bulharské frazeologické školy 54
2.3.1 Česká frazeologická škola 54
2.3.2 Slovenská frazeologická škola 58
2.3.3 Chorvatská frazeologická škola 61
2.3.4 Srbská frazeologie 65
2.3.5 Bulharská frazeologická škola 66
2.3.6 Kontrastivní shrnutí teoretických přístupů jednotlivých frazeologických škol 74

3 VLASTNÍ JMÉNA (ONYMA, PROPRIA) 80
3.1 Vlastní jméno – charakteristika, definice, klasifikace, problematika 80
3.1.1 Onyma z pohledu translatologického 81
3.1.2 Slovnědruhová charakteristika onym 84
3.1.3 Moderní odborná vs. tradiční domácí terminologie 84
3.1.4 Několik poznámek ke třem typům bionym a jejich pojetí 85
3.1.5 Toponyma 96
3.1.6 Mytonyma 98
3.2 Toponyma ve frazeologii 99

4 ANALÝZA ČESKÝCH, CHORVATSKÝCH A BULHARSKÝCH FRAZÉMŮ S TOPONYMICKÝMI KOMPONENTY 103
4.1 Formální aspekt 103
4.1.1 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou přirovnání 103
4.1.2 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou kolokace nominální 106
4.1.3 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou kolokace verbální 109
4.1.4 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou (poly)propoziční 113
4.2 Sémantický aspekt 115
4.2.1 Onomaziologické kategorie s pozitivní nebo potenciálně pozitivní evaluací 119
4.2.2 Onomaziologické kategorie s neutrální až pozitivní evaluací 122
4.2.3 Onomaziologické kategorie s neutrální evaluací 123
4.2.4 Onomaziologické kategorie s negativní evaluací 125
4.3 Motivační aspekt 136
4.3.1 Motivační báze 136
4.3.2 Motivační modely 139
4.3.3 Asociativní motivace zásadní 139
4.3.4 Asociativní motivace slabá 144
4.3.5 Asociativní motivace nulová 146
4.4 Typologický aspekt 149
4.4.1 Typy toponymických komponentů 150
4.4.2 Choronyma 153
4.4.3 Oikonyma 155
4.4.4 Urbonyma 158
4.4.5 Hydronyma 160
4.4.6 Oronyma 162
4.4.7 Toponymické komponenty v komparaci 163

4.4.8 Toponymické komponenty v celkovém srovnání 167
4.4.9 Toponyma a kvazitoponyma 168
4.4.10 Frazémy s (kvazi)toponymickým komponentem a jejich klasifikace na základě motivačního vztahu 170
4.5 Aspekt původu 176
4.5.1 Druhy toponym podle původu 177
4.5.2 Toponyma spjatá s mytologií nebo biblí 180
4.5.3 Toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. 183
4.5.4 Toponyma spjatá s historickými reáliemi 189
4.5.5 Ostatní toponyma 197
4.5.6 Toponymické komponenty ve frazémech z hlediska původu v komparaci 208

5 ZÁVĚR 210

SUMMARY 212

BIBLIOGRAFIE 221

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK 245

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ 250

„Jistáť pravda, že všecko není posud sesbíráno;
ale kdybychom se úplnosti domáhali, kniha by nikdy světla neuzřela.“

Adolf Peter Záturecký, z úvodu ke sbírce
Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví (1896, s. II)

1 ÚVOD

Rozvoj frazeologického bádání v moderním smyslu nastal teprve po druhé světové válce a nejčastěji bývá spojován s ruským lingvistou V. V. Vinogradovem. Frazeologii lze velmi zjednodušeně popsat jako lingvistickou disciplínu, jež je příbuzná s lexikologií (jazykové jednotky označované jako frazeologismy, frazémy nebo idiomy a frazémy mají převážně pojmenovací funkci), ale současně i se syntaxí (jejich forma je především syntagmatická, ale může být i propoziční). Frazeologické jednotky jsou specifické mj. tím, že mají ucelený význam (podobně jako lexémy), avšak složeny jsou ze slov, která ovšem ve struktuře frazému ztrácejí svůj lexikální význam – nejsou to tedy už lexémy, nýbrž mění se na „pouhé" komponenty frazému. Zůstává jen jejich slovní forma, stávají se slovními „těly bez duše". Komponenty frazémů mají přirozeně apelativní charakter, ale ve struktuře mnohých frazémů se též vyskytují propriální výrazy, které si svou proprialitu buď zachovávají (stále se píší s velkým počátečním písmenem), anebo o ni přicházejí (deproprializují se, píší se s malým počátečním písmenem). U některých propriálních komponentů dochází v tomto smyslu ke kolísání (*Tramtárie* i *tramtárie*, *Lazar* i *lazar*...). A právě frazémy, v jejichž struktuře se nachází propriální komponent, jsou předmětem našeho zkoumání.

Z řady možných typů proprií (nebo také onym) se zaměřujeme na toponyma. Tato volba má několik příčin: objektivní příčina je ta, že toponymy jako frazeologickými komponenty se dosud v námi sledovaných jazycích (češtině, slovenštině a jihoslovanském prostoru, především pak v chorvatštině, srbštině a bulharštině) zabývalo poměrně málo frazeologů – když už byla předmětem jejich zájmu propria (onyma), pak se jednalo především o analýzu výskytu antroponym, kterých je ve frazeologii nepochybně více (podrobněji viz teoretická část práce); subjektivní příčina je pak ta, že ke geografii má autor těchto řádků už od mládí velice vřelý

vztah, a proto jej pozadí výskytu pojmenování geografických prvků ve frazeologii, jejich charakter, typologie, motivace, zajímalo o to více. S ohledem na náš odborný zájem se budeme věnovat frazémům s toponymickými komponenty v češtině, chorvatštině a bulharštině. V českém prostředí se frazeologií v tomto objemu a takto zaměřeném kontrastu nikdo nezabývá (převažuje zájem o výzkum domácí frazeologie nebo kontrastivní výzkum české a nějaké další frazeologie – především ruské, polské, německé nebo anglické).[1] Cílem této práce je proto zmapovat kontrastivním způsobem frazeologii obsahující toponymické komponenty tak, jak je prezentována především, nikoliv však výhradně ve stávajících frazeologických slovnících výše uvedených jazyků. V teoretické rovině budeme ovšem přihlížet i k výsledkům bádání slovenských frazeologů – to je dáno jednak historickou blízkostí až provázaností moderní české a slovenské lingvistiky, jednak snahou konfrontovat slovenskou frazeologii s českou (obě jsou totiž vysoce teoreticky rozvinuté, ale přesto jde každá svou vlastní cestou) a konečně konfrontovat nejen českou, ale i slovenskou teorii s přístupy především chorvatských a bulharských frazeologů coby zástupců nejvíce rozpracovaných jihoslovanských národních podob frazeologie. Do přehledové části o historii moderního frazeologického bádání a také o publikačních výstupech jednotlivých národních frazeologií jsme pak kromě české, chorvatské a bulharské zařadili i frazeologii slovenskou, slovinskou, srbskou, bosenskohercegovskou a (severo)makedonskou. Vedlo nás k tomu především to, abychom svým přehledem, který v daných jazykových kombinacích a v uvedeném rozsahu dosud – pokud je nám známo – nikdo nezpracoval, a tudíž ani nezveřejnil, zachytili a popsali ucelený prostor česko-slovenský a jihoslovanský, tedy území, na nichž se do zásadních státně-politických proměn let 1991 až 1992 vyskytovaly tři státní jednotky: Bulharsko, Jugoslávie (do června 1991)[2] a Československo (do konce roku 1992)[3].

Práce je rozdělena na tři velké části, každá je dále dělena do několika kapitol a podkapitol.

První teoretická část má tři velké kapitoly. Začíná stručným přehledem frazeologického bádání v zemích, kde se hovoří jazyky, které jsou předmětem této práce, ale také na Slovensku a v těch jihoslovanských zemích, jejichž frazémy nebudou předmětem naší analýzy. Druhou kapitolu tvoří na to navazující podrobný a sys-

1 Geograficky nejbližším badatelem, který se dlouhodobě zabývá jihoslovanskou frazeologií, je prof. Mária Dobríková z bratislavské Univerzity Komenského. Ta se ovšem přirozeně věnuje kontrastivnímu bádání slovensko-jihoslovanskému.

2 Poté nastal postupný rozpad nejprve na pět států (1992 až 2006: Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, srbsko-černohorská Jugoslávie [2003 až 2006 pod novým geografickým jménem Srbsko a Černá Hora] a Makedonie), od 2006 na šest států (rozpad srbsko-černohorského soustátí – vyhlášení nezávislosti Černé Hory, a tudíž i samostatnost Srbska), od 2008 na sedm států (vyhlášení nezávislosti Kosova a jeho oddělení od Srbska); od února 2019 změnou geografického jména makedonského státu se z Makedonie stává Severní Makedonie.

3 Poté – od 1. ledna 1993 – došlo k rozpadu na dva státy: Česko a Slovensko.

tematizovaný přehled publikačních výstupů o frazeologii v česko-slovenském a jihoslovanském prostoru. Poté se ve třetí kapitole zabýváme teorií frazeologie s důrazem na kontrastivní analýzu zásadních teoretických přístupů v české, slovenské, chorvatské a bulharské frazeologii. Zde je nutno zdůraznit, že nám nejde o popis vývoje frazeologického bádání v širším evropském, nebo dokonce světovém kontextu – zkoumání frazeologie vlastního jazyka v kontrastu s nějakým jiným, často světovým, bývá hojným předmětem jiných frazeologických prací; cílem naší práce je zaměřit pozornost na výše popsané jazykové oblasti, a to i z toho důvodu, že jejich jazyky nebývají tak často na výsluní vědeckého zájmu jiných než jen domácích frazeologů; o zahraničních vzorech a inspiracích (především z ruskojazyčného, německojazyčného nebo anglojazyčného prostředí) jednotlivých badatelů, kterým věnujeme pozornost, se zájemce může dočíst přímo v samotných zde citovaných publikacích české, slovenské, chorvatské, srbské nebo bulharské provenience.

Druhá teoretická část práce je věnovaná problematice vlastních jmen (onym, proprií – první kapitola) a zapojení toponym do frazeologie (druhá kapitola).

Třetí, analytická část práce je opět rozdělená do kapitol a podkapitol. Jejím obsahem je vlastní analýza shromážděného frazeologického materiálu. Samotný materiál je excerpován především ze stávajících frazeologických slovníků češtiny, (srbo)chorvatštiny a bulharštiny. Tento materiál je v určitých případech doplněn příklady z jiných fyzických zdrojů (především dílčích studií obsahujících též přínosný frazeologický materiál) a korpusů (Český národní korpus, Hrvatski jezični korpus, Hrvatski nacionalni korpus, Български национален корпус). Smyslem a cílem tohoto přístupu je především zmapovat kompletní materiál shromážděný a popsaný v prvé řadě v příslušných slovnících a porovnat výkladové údaje, které jej doprovázejí. Teprve po analýze tohoto frazeografického fundamentu bude v dalších fázích výzkumu toponym ve frazeologii možné nahlédnout důsledněji do korpusů, výkladových slovníků, popř. dalších zdrojů a verifikovat, popř. aktualizovat stávající frazeografické údaje.

Na základě takto shromážděného frazeologického materiálu poté provádíme analýzu formální, sémantické, motivační a typologické stránky frazémů (první čtyři kapitoly analytické části práce), v jejímž centru budou pokaždé toponymické komponenty. Poslední, pátá kapitola představuje rozbor původu shromážděných frazémů, přičemž podrobnější analýzu relace příslušného frazému s toponymickým komponentem a nějaké reálné situace, která posloužila buď jako zdroj pro frazeologizaci určitého slovního spojení, nebo vytvoření nějakého ustáleného výroku, jenž se později frazeologizoval, podnítila, provedeme pouze u vybraných frazeologických jednotek, u kterých je tato spojitost zachytitelná a zajímavá.

Frazeologický materiál, který se v této práci podařilo shromáždit a který se vyznačuje přítomností toponymického komponentu ve struktuře frazeologických jednotek, samozřejmě nemůže být kompletní – frazeologie vykazuje jistou dynamiku, takže řada nových jednotek dosud nemusela být podchycena a lexikograficky

zpracována a mnoho dalšího materiálu se skrývá kupříkladu v nářečním bohatství inkriminovaných jazyků. Za prozkoumání by jistě stály i starší lexikony nejrůznější povahy, a to především různé sbírky paremiologického fondu, ale také výkladové nebo významné překladové slovníky.

2 TEORIE FRAZEOLOGIE

2.1 Vývoj frazeologického bádání v jihoslovanských zemích a bývalém Československu

Frazeologie se v novém pojetí, zaměřeném především na ustálená obrazná slovní spojení, nikoliv na parémie nebo ustálené fráze či formule, jak tomu bylo mnohdy ještě v první polovině 20. století,[4] začala prosazovat po druhé světové válce především v tehdejší sovětské jazykovědě. Nesčetněkrát se v této souvislosti v pojednáních o frazeologii opakuje průkopnická úloha Viktora V. Vinogradova (za všechny viz např. Tanović 2000: 12). Stejně často se ale upozorňuje, že Vinogradov „nestavěl na zelené louce", ale že již před ním si frazeologizovaných slovních spojení jako zvláštních lexikálně-sémantických jednotek všimli Nizozemec Jacobus J. A. van Ginneken a Švýcar Charles Bally (navazující svou metodologickou orientací na de Saussurův strukturalismus) nebo že Brit Logan P. Smith vydal v roce 1923 první samostatnou monografii pojednávající o idiomatice (srov. Čermák 1982: 14). Nesporné ovšem je, že se frazeologie v jazykových prostředích, která nás v této práci zajímají (v bulharském, srbochorvatském a slovenském, v českém již méně), ve svých počátcích nutně opírala právě o frazeologii sovětskou.[5] Sami frazeologové při ohlédnutí do minulosti této jazykovědné disciplíny mnohdy zdůrazňují, že zlomovou pro jejich bádání byla frazeologická konference konaná v roce 1971 v Samarkandu (Uzbekistán, tehdy v rámci SSSR – srov. Dobríková 2014: 8 nebo Svítková 2015: 15). Spolu s V. Vinogradovem patří k nejvýznamnějším a nejcitovanějším sovětským

4 Viz např. Peter TVRDÝ a jeho *Slovenský frazeologický slovník* – srov. dále komentář k němu u J. Mlacka (1984).

5 Řečené platí i pro makedonskou a slovinskou frazeologii, které jsme sice zařadili do úvodních srovnávacích přehledů, avšak nadále s nimi ani v teoretické, ani v praktické části pracovat nebudeme.

badatelům v této oblasti mj. Natalija Amosovová, Alexandr Babkin, Moisej Kopylenko, Alexandr Kunin, Boris Larin, Igor Meľčuk, Valerij Mokijenko, Alexandr Molotkov, Leonid Rojzenzon, Nikolaj Šanskij či Veronika Telijová (Telija). Rusistické podhoubí je proto zřetelné v počátcích bulharské, srbské i chorvatské, slovinské, makedonské, ale též slovenské frazeologie. Rozvoj moderní české frazeologie, spojený především se jménem Františka Čermáka, se ve výrazně vyšší míře opírá o západoevropskou a americkou jazykovědu.[6]

2.1.1 Frazeologie v Bulharsku

Počátky moderního frazeologického bádání v Bulharsku můžeme spatřovat už v padesátých letech minulého století, kdy se kapitoly o frazeologii objevují v učebnicích bulharštiny pro střední školy (Stojko Stojkov, 1952)[7] a pedagogické instituty (Ljubomir Andrejčin, 1953)[8] nebo v úvodu do jazykovědy (Vladimir Georgiev, 1958)[9]. Frazeologie se tehdy ještě vnímá jako součást lexikologie a lexikografie a rozvoj jejího odborného zkoumání v Bulharsku je úzce provázán s vývojem frazeologického bádání v tehdejším Sovětském svazu (více viz Ničeva 1987: 5).[10] Z konce padesátých let také pochází jedna z prvních rozsáhlých studií o bulharské frazeologii, jejíž autorkou je Zara Genadievová-Mutafčievová (1959).[11] Rozvoj teoretického bádání nastává především s rozhodnutím vytvořit frazeologický slovník bulharského jazyka, na němž se začíná pracovat od konce padesátých let. V té době se také jeho autorky Keti Ničevová, Kristalina Čolakovová a Sijka Spasovová-Michajlovová rozhodly upřednostnit tzv. užší (sémantické) pojetí frazeologie (bulh. тясно схващане), které zastávali např. S. Stojkov nebo V. Georgiev, oproti pojetí širšímu (bulh. широко схващане), preferovanému třeba Lj. Andrejčinem (tamtéž: 6), ale také Z. Genadievovou-Mutafčievovou, Rusy N. Šanským a L. Rojzenzonem nebo Polákem S. Skorupkou (Kjuvlieva-Mišajkova 1986: 10, Ničeva 1987: 11).[12] V polovině sedmdesátých let byl vydán dvousvazkový frazeologický slovník

6 O dějinách frazeologického bádání ve slovanském jazykovém prostoru srov. např. Kržišnik (2013: 20–22).

7 СТОЙКОВ С. – АНДРЕЙЧИН Л. – ПОПОВ К. *Български език за X и XI клас на средните общообразователни училища.* София: Народна просвета 1952, 78–84.

8 АНДРЕЙЧИН Л. – ПОПОВ К. – ИВАНОВ М. *Съвременен български език.* Учебник за I курс на учителските институти. София: Народна просвета 1953, 72–78.

9 ГЕОРГИЕВ В. – ДУРИДАНОВ И. *Увод в езикознанието.* Учебник за учителските институти. София: Народна просвета 1958.

10 Podrobně počáteční fázi bulharského frazeologického bádání mapuje S. Kaldievová-Zacharievová (2013: 20–25).

11 ГЕНАДИЕВА-МУТАФЧИЕВА З. Към въпроса за фразеологичните словосъчетания в българския език. *Известия на Института за български език*, кн. VI (1959), 129–163.

12 Podle B. Barčotové uvedl už v padesátých letech toto dělení do frazeologie ruský lexikograf Ser-

bulharského jazyka, jehož rozsáhlý úvod se dá de facto považovat za první obšírné teoretické pojednání o frazeologii bulharštiny, jejím vymezení a předmětu zkoumání. Tento úvod je přirozeně podřízen konkrétním lexikografickým potřebám.[13] Jedna z autorek zmíněného slovníku K. Ničevová pak v osmdesátých letech vydala komplexně pojatou monografii *Българска фразеология*. Určitým specifikem bulharské frazeologie (jedním z více v rámci námi srovnávaných jazyků) je skutečnost, že ve stejné době vycházejí ještě další dvě práce komplexního charakteru o bulharské frazeologii – obě vytvořila Vesa Kjuvlievová-Mišajkovová; v první z nich se soustředila na ustálená přirovnání, ta druhá je pak věnovaná frazémům se syntagmatickou strukturou, tedy jednotkám, které představují jádro frazeologie v moderním pojetí. Na konci předposlední dekády minulého století se objevuje ještě jedna knížka o bulharské frazeologii, vydaná ovšem v tehdejší Německé demokratické republice – autory této německy psané příručky jsou Marta Kostovová a Veselin Vapordžiev. Čtvrtou monografii o bulharské frazeologii sepsala přibližně čtvrtstoletí po prvních zmíněných Stefana Kaldievová-Zacharievová. Třebaže se v dílčích pohledech na předmět frazeologie jednotlivé autorky bulharsky psaných monografií liší, všechny tři spojuje explicitně deklarovaná preference úzkého chápání frazeologie (či měkčeji řečeno: užšího, bulh. по-тясно схващане – srov. Ničeva 1987: 6, Kjuvlieva-Mišajkova 1986: 10, Kaldieva-Zacharieva 2013: 20) a rovněž určitý terminologický konzervatismus (více viz dále v podkapitole 2.3.5 Bulharská frazeologická škola). Bulharskou frazeologií se kromě výše jmenovaných rovněž zabývají např. Mira Ničevová nebo Vărban Vătov (Veliko Trnovo), v polovině devadesátých let začíná publikovat Emilija Nedkovová (Ruse), o něco později Michaela Kuzmovová (Blagoevgrad, Sofie) nebo Daniela Konstantinovová (Veliko Trnovo).

2.1.2 Frazeologie v Chorvatsku

Počátky moderního frazeologického bádání v Chorvatsku můžeme spatřovat teprve na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století (srov. např. Fink Arsovski 2002: 6, Barčot 2017: 21 nebo Svítková 2015: 15, 17), k systematickému zkoumání

---

gej Ožegov, jenž použil označení *фразеология в узком понимании* a *фразеология в широком понимании* (Barčot 2017: 16, 27–28).

13 O tom, že praktické potřeby spojené s vytvořením nejen frazeologických slovníků katalyzují a tříbí i teoretická bádání o frazeologii, se ostatně zmiňuje už K. Ničevová: „Интересът към фразеологията се заражда първоначално у лексикографите – автори на първия тритомен академичен речник на българския език (З. Генадиева, С. Спасова)“ (Ničeva 1987: 5), a dále: „Теоретичните изследвания по фразеология добиват размах, когато започва работа върху фразеологични речници у нас, а именно върху «Българско-руски фразеологичен речник» с автори А. Кошелев и М. Леонидова и особено върху «Фразеологичен речник на българския език» с авторки К. Ничева, С. Спасова-Михайлова и Кр. Чолакова, започнат през 1958 г. по предложение на К. Ничева“ (tamtéž: 6).

však dochází především po samarkandské konferenci 1971 (Svítková 2013: 197). Chorvatské „frazeologické počátky“ vykazují tři vzájemně propojené elementy, které lze chápat jako analogické bulharské situaci: osobnost Antice Menacové[14] (analogie K. Ničevové), příprava frazeologického slovníku (v daném případě rusko-srbochorvatského)[15] a teoretická východiska čerpající z ruského (sovětského) frazeologického bádání (srov. Menac 2007: 5). M. Svítková počátky záhřebské frazeologické školy popisuje takto: „Na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe sa začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia okolo osobnosti A. Menacovej sústredila skupina lingvistov, prevažne rusistov, ktorí stáli pri zrode chorvátskej frazeologickej teórie a praktického výskumu frazeológie“ (Svítková 2015: 18). Na rozdíl od bulharské frazeologie začala ta chorvatská produkovat výsledky své činnosti až v osmdesátých letech – po rusko-srbochorvatském frazeologickém slovníku z počátku této dekády se od její poloviny rozběhla bohatá frazeografická produkce zastřešená edicí *Mali frazeološki rječnici* (1985–1998)[16] a zaštiťovaná osobností Antice Menacové, jejíž jméno je přítomno u většiny v této edici vydaných brožovaných dvou– i vícejazyčných lexikonů. Zakladatelem (srbo)chorvatského frazeologického bádání mimo Jugoslávii, v jejímž celku tehdy Chorvatsko bylo, je bezesporu Josip Matešić působící v německém Mannheimu (srov. též „Koncom sedemdesiatych rokov sa problematike vymedzenia predmetu a hraníc frazeológie začal venovať aj Josip Matešić, zakladateľ *mannheimskej frazeologickej školy*“ – Svítková 2015: 18, viz rovněž Golubović 2009: 9; o mannheimské frazeologické škole hovoří v souvislosti s Matešićem i D. Sesarová [Sesar – Grčević 2014: 1] nebo autorky Matešićova medailonu u příležitosti jeho osmdesátin [Fink Arsovski – Hrnjak 2007: 18]). J. Matešić ovšem těžil především z poznatků západoevropské frazeologie (Svítková 2013: 197). Nejvýraznějším plodem jeho zahraniční odnože chorvatské frazeologické školy je nepochybně slovník chorvatské a srbské frazeologie vydaný v Záhřebu už na počátku osmdesátých let. Třebaže frazeografická potence postupně se formující chorvatské frazeologické školy byla ohromující, na rozdíl od té bulharské v chorvatském prostředí v daném období nevznikla žádná syntetizující monografie, byť především v devadesátých letech okruh lingvistů zabývajících se frazeologií i počet příslušných odborných studií oproti předchozí dekádě výrazně narostl. Syntetizující monografií při nejlepší

14 Všeobecně se má za to, že zájem o chorvatskou frazeologii odstartovala její stať *O strukturi frazeologizma* (MENAC A. O strukturi frazeologizma. *Jezik*, 18/1 (1970), 1–4).

15 V bulharském případě šlo kromě výkladového slovníku též o *Българско-руски фразеологичен речник* (Кошелев А., Леонидова М. София – Москва: Наука и изкуство – Русский язык 1974), v chorvatském případě se jednalo o *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (Korać T., Menac A., Popović M., Skljarov M., Venturin R., Volos R. Zagreb: Školska knjiga 1979 [knj. A–N]; 1980 [knj. O–Ja]).

16 V uvedené edici vyšlo v tomto časovém rozmezí celkem 14 slovníků, z nichž některé i ve druhém, aktualizovaném vydání, které bylo ovšem pokaždé číslováno nově. Posledním slovníkem této jedinečné řady s označením 14 je aktualizovaný slovníček chorvatsko-česko-slovenský (Menac A., Sesar D., Kuchar R. *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema*. Zagreb 1998). Přesné bibliografické údaje viz *Bibliografija hrvatske frazeologije* (Bibliografija 2010: 80–88).

vůli není ani *Hrvatska frazeologija* Antice Menacové z roku 2007, neboť tato kniha představuje soubor autorčiných samostatných studií, mnohdy kontrastivně nebo úzce tematicky zaměřených. Přes analogický titul do stejné kategorie průkopnických monografií, jako jsou Mlackova *Slovenská frazeológia* nebo Ničevové *Българска фразеология*, nepatří. Z dalších předních chorvatských frazeologů bychom uvedli ještě kupříkladu Josipa Jerneje, Stefana Rittgassera, Radomira Venturina nebo Miru Menac-Mihalićovou, od druhé poloviny osmdesátých let publikují své frazeologické práce mj. Željka Fink Arsovská a Neda Pintarićová, především v novém století se k nim přidávají Anita Hrnjaková, Barbara Kovačevićová, Slavomira Ribarová nebo Ivana Vidović Boltová. V Osijeku se touto disciplínou zabývá Ljiljana Kolenićová, ve Rijece pak Marija Turková a o něco později Maja Opašićová. Z nejmladší generace badatelů bychom do výčtu zařadili např. Branku Barčotovou (frazeologii zkoumá v kontrastivním chorvatsko-rusko-německém aspektu) nebo Anu Vasungovou.

2.1.3 Frazeologie v Srbsku a v Černé Hoře

Moderní frazeologické bádání v Srbsku (vč. Černé Hory) přineslo první výraznější výsledky teprve v osmdesátých letech (specializované monografie nebo řada překladových slovníků programově zohledňujících jazykovou strukturu obyvatel Vojvodiny), třebaže o teoretických aspektech srbské, resp. srbochorvatské frazeologie psal už v polovině sedmdesátých letech Berislav Nikolić (1975), opíraje se přitom o teoretické postuláty N. M. Šanského.[17] Koncem sedmdesátých let začíná první studie o frazeologii publikovat Dragana Mršević-Radovićová (*1948), která se postupně stává vůdčí osobností této disciplíny v Srbsku, ačkoliv míra personifikace srbské frazeologie s jejím jménem nedosahuje takové intenzity, s jakou jsou se svou národní frazeologií spojeni K. Ničevová (1923–2000) v Bulharsku, A. Menacová (1922–2020) a později Ž. Fink Arsovská (*1952) v Chorvatsku, J. Mlacek (*1937) na Slovensku nebo F. Čermák (*1940) v Česku. Její koncepci popisuje N. Vulovićová takto: „Домаћој фразеологији недостаје већи број посебних докторских дисертација и магистарских радова, али је у првим таквим радовима Драгана Мршевић-Радовић теоријска утемељења засновала на схватањима руске петроградске фразеолошке школе, поставивши основне теоријско-методолошке основе за проучавање фразеолошког фонда српског језика. Поједини истраживачи одлучили су се за коришћење термина »фразема« или »фразем«“ (Vulović 2015: 22). V Srbsku se také nikde nevytvořilo žádné výrazné frazeologické centrum nebo dokonce názorová konkurence pro teoretická východiska této lingvistické disciplíny, které by kontinuálně a aktivně

17 НИКОЛИЋ Б. Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском књижевном језику. *Наш језик*, XXI/1–2 (1975), 7–13.

na tomto poli bádalo, publikovalo a připravovalo další vědecké generace. Proto ani nelze hovořit o nějaké srbské frazeologické škole. Proč tomu tak bylo/je – na to není snadná odpověď. Domníváme se, že jedním z důvodů by mohl být právě rozmach frazeologického výzkumu okolo záhřebské rusistiky, resp. slavistiky spojený jednak s osobou jeho zakladatelky Antice Menacové v dobách SFRJ, ale též – což je v dané otázce neméně důležité – s její obdobně aktivní pokračovatelkou Željkou Finkovou (Arsovskou). Silné záhřebské centrum frazeologického bádání se mohlo v dobách sdílení společného státu (Jugoslávie) a jazyka (srbochorvatštiny) chápat jako dostatečné, čili nebyl tu pravděpodobně žádný impulz pro vznik a rozvoj analogického badatelského centra v Bělehradu nebo Novém Sadu. Jiného aspektu jisté nedostatečnosti srbské frazeologie (který ovšem s naší domněnkou úzce souvisí) si všímá S. Popovićová, když tvrdí: „(...) domníváme se, že zvláště v srbské jazykovědě nebyly doposud srozumitelně a jasně formulovány všechny formální vlastnosti frazémů. Většinou se totiž jedná o sondy do určitých částí frazeologie anebo o frazeografické práce frazémy pojmenovávající, převážně ty kolokační. (...) jasná klasifikace a přehled typů frazémů na základě nejnovějších výzkumů, především těch opírajících se o doménu korpusové lingvistiky a z ní vycházejících poznatků, zatím na srbské straně zcela chybí“ (Popovićová 2020: 10). K dalším badatelům, kteří se srbské frazeologii pravidelně věnovali nebo věnují, patří kromě výše uvedených především Jelena Jovanovićová, Jovan Kašić, Đorđe Otašević, Ana Pejanovićová (působící v Černé Hoře), Vladislava Ružićová (roz. Petrovićová), Nataša Vulovićová nebo z mladší vědecké generace již citovaná Snežana Popovićová (viz též Vulović 2015: 19).

2.1.4 Frazeologie v Bosně a Hercegovině

Situace v Bosně a Hercegovině je dosti specifická jak z historicko-politického, tak i z lingvistického hlediska. Bosenský jazyk dosáhl své oficializace v polovině devadesátých let 20. století, takže i frazeologická bádání na materiálu bosenštiny (tedy jazyka takto nazývaného) se mohla rozvinout teprve v posledních dvaceti letech[18] a všechny monografie o bosenské frazeologii také mají rok vydání začínající číslicí 2. První monografii o bosenské frazeologii (*Frazeologija bosanskoga jezika*, 2000) vytvořil Ilijas Tanović (1942–2010), sarajevský rusista, kterého bychom mohli chápat jako průkopníka výzkumu v oblasti frazeologie bosenského jazyka. Ve své koncepci Tanović zastával neutrální, tj. jakousi centristickou pozici mezi tzv. užším a širším pojetím frazeologie (Tanović 2000: 73). Pozoruhodnou a do jisté míry ojedinělou konfrontační monografií srovnávající frazeologii některého jihoslo-

18 Frazeologie bosenskohercegovské podoby srbochorvatštiny (tzv. „bosanskohercegovački jezički izraz“) ovšem mohla být zkoumána i dříve, v dobách Jugoslávie.

vanského jazyka s turečtinou je práce *Nad turskim i bosanskim frazikonom* Aminy Šiljak-Jesenkovićové (2003). Prvním dvojjazyčným frazeografickým počinem byl bosensko-německý frazeologický slovník (Zrinka Ćoralićová, 2013) a úspěchem bosenských frazeologů je i fakt, že ve stejné, navíc relativně krátké době dokázali připravit hned tři různě zaměřené výkladové frazeologické slovníky (Zrinka Ćoralićová a Senija Midžićová, 2012; Alisa Mahmutovićová, 2012 a v srbském Sandžaku působící Abdulah Mušović, 2016). Z nastupující generace frazeologů bychom mohli jmenovat např. Mersinu Mujagićovou, roz. Šehićovou působící v Bihaći.

2.1.5 Frazeologie v Severní Makedonii[19]

V absolutních číslech skromný, ale s ohledem na dosažené výsledky v poměru k rozšířenosti jazyka a počtu jeho mluvčích vcelku úspěšný je stav frazeologického bádání v Severní Makedonii. Ačkoliv se v této nejjižnější postjugoslávské zemi objevily první ojedinělé úvahy o tamní národní frazeologii už v šedesátých letech minulého století a počátkem následující dekády (Trajko Stamatoski, 1965, 1969, Kosta Peev, 1968, 1972),[20] detailnější popis makedonské frazeologie přináší až Ruža Panoská v příručce *Современ македонски јазик I* (1974), vycházejíc ovšem standardně ze sémantické klasifikace V. V. Vinogradova (Veljanovska 2006: 10–12). Z frazeografické produkce se do konce 20. století objevily jen tři překladové slovníky: malý rusko-makedonský (L. Ermakovová – B. Markov, 1981), makedonsko-anglický a anglicko-makedonský (oba Z. Murgoski, 1993). Výrazněji se makedonská frazeologie prezentovala až v novém století: v jeho první dekádě byly vydány tři monografie (Snežana Velkovská [*1954], 2002, 2008, Katerina Veljanovská [*1962], 2006) a plnohodnotný frazeologický slovník ve třech svazcích (Todor Dimitrovski a Taško Širilov, 2003–2009). Spolu s oběma jmenovanými „prvními dámami“ makedonské frazeologie na tomto poli pracují též mj. Jasminka Delovová-Siljanovová, Radica Nikodinovská (srovnávací makedonsko-italská frazeologie) nebo v Záhřebu působící Slavomira Ribarová (srovnávací makedonsko-chorvatsko-česká frazeologie).

---

19 Od února 2019 se tento postjugoslávský stát (*Makedonie*, úřední název: *Republika Makedonie*, úřední název, pod nímž byla tato země přijata v roce 1993 do OSN: *Bývalá jugoslávská republika Makedonie*) oficiálně jmenuje *Severní Makedonie* (úřední název: *Republika Severní Makedonie*). Jazyk ovšem zůstává makedonský, národnost rovněž makedonská a tento přívlastek nese i veškerá lingvistická produkce.

20 СТАМАТОСКИ Т. Белешки за фразеологијата на нашиот јазик. *Литературен зборник*, XII/6 (1965), 18–20; СТАМАТОСКИ Т. Прашања на фразеологијата за нашиот јазик. *Литературен зборник*, XVI/3 (1969), 1–7; ПЕЕВ К. Белешки за лексиката и фразеологијата од Струмичко. *Македонски јазик*, XIX (1968), 201–227; ПЕЕВ К. Фразеолошките изрази во македонскиот јазик. *Македонски јазик*, XXIII (1972), 225–236.

2.1.6 Frazeologie ve Slovinsku

Frazeologická bádání ve Slovinsku jsou rovněž publikačně poměrně skromná, jejich počátky můžeme spatřovat podobně jako v Chorvatsku na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století, třebaže už v roce 1960 vytvořil Josip Pavlica pozoruhodný šestijazyčný frazeologický slovník (obsaženými jazyky jsou slovinština, srbochorvatština, ruština, latina, němčina a angličtina), který ovšem trpěl značnou nesystematičností (srov. Suhadolnik 1960–61). Detailnější popis slovinské frazeologie a teoretická východiska publikovali až Viktor Majdič (1970)[21] v souvislosti se zpracováním frazémů ve Slovníku slovinského spisovného jazyka (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970–1991) a především Jože Toporišič (1974),[22] který se – stejně jako v Srbsku B. Nikolić – opíral o teorii širšího pojímání frazeologie Rusa N. M. Šanského (srov. Kržišnik 2013: 18–19). V druhé polovině osmdesátých let 20. století začíná své první frazeologické práce publikovat Erika Kržišniková (*1953), která se svým odborným dílem dostala přirozenou cestou do pozice představitelky moderní současné slovinské frazeologie. Od poloviny devadesátých let se této oblasti (ovšem často v kontrastivním slovinsko-anglickém aspektu) věnuje Marjeta Vrbincová nebo Vida Jesenšeková (v kontrastivním slovinsko-německém aspektu) a v novém století nastupuje další generace lingvistek-frazeoložek – např. Apolonija (Polona) Gantarová (korpusový aspekt) nebo Nataša Jakopová (pragmatický aspekt). O frazeologický slovník slovinštiny (2011) se zasloužil dlouholetý badatel v této oblasti Janez Keber.

2.1.7 Frazeologie na Slovensku

Počátky moderního frazeologického bádání na Slovensku můžeme spatřovat – podobně jako tomu bylo v Bulharsku – už v padesátých letech 20. století (Ďurčo 2007: 728, Svítková 2015: 15). Stejně jako v bulharském prostředí i na Slovensku byla podstatnou příčinou praktická potřeba řešení lexikografických otázek – svědčí o tom studie Viktórie Lapárové, Viery Budovičové nebo Eleny Smieškové. Koncem šedesátých let 20. století publikuje své první studie na frazeologická témata Jozef Mlacek, který pak v dalším desetiletí přispěl k rozvoji slovenského frazeologického výzkumu hned dvěma monografiemi, z nichž jedna – *Slovenská frazeológia* – měla pro další rozvoj této disciplíny u našich východních sousedů mimořádný význam (srov. též Svítková 2015: 16). V té době rovněž vyšel první moderní slovenský „frazikon“ – *Malý frazeologický slovník* E. Smieškové. Jestliže jsme uvedli, že rozmach

21 MAJDIČ V. Frazeologija. *Naši razgledi*, 5 (1970), 138–139.

22 TOPORIŠIČ J. K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *Jezik in slovstvo*, 19/8 (1973–74), 295–305.

chorvatského frazeologického bádání ve smyslu zvyšování počtu jazykovědců, kteří se touto oblastí zabývají, nastal až v devadesátých letech, tak na Slovensku tomu bylo už o jedno desetiletí dříve. Své práce vedle J. Mlacka publikují i Peter Ďurčo, Katarína Habovštiaková, Ema Krošláková, Jana Skladaná, v Nitře působící František Miko a mnozí další, později se přidávají Ferdinand Buffa, Mária Dobríková, Milada Jankovičová, Mária Košková (roz. Andreevová), Dana Baláková (v Ružomberku), Gabriela Magalová (v Trnavě), Juraj Glovňa aj. (viz tamtéž). V devadesátých letech slovenští frazeologové zpracovali jednak bibliografickou, ale především jedinečnou terminologickou příručku frazeologie (dostupnou dnes i online). První dekáda nového století se ve slovenské frazeologii dá označit jako období určitých revizí nebo aktualizací, doplnění, rozšíření a prohloubení původních teoretických postulátů – nepřekvapí, že autorem takto koncipovaných monografií je J. Mlacek (*Tvary a tváre frazém v slovenčine*, *Štúdie a state o frazeológii*).

2.1.8 Frazeologie v Česku

Na rozdíl od předchozích národních frazeologií ta česká vykazuje bohatou tradici slovníkového zpracování přísloví, pořekadel, úsloví, rčení, přirovnání, citátů, okřídlených slov apod. (více viz Čermák 2007: 483–484, zde uveďme např. Čelakovského, 1852, Flajšhanse, 1911, 1913, Mašína 1916, 1924 nebo Zaorálka, 1947). Počátky moderního frazeologického bádání v Česku můžeme spatřovat nejprve v ojedinělých studiích (Josef Václav Bečka, 1934, J. V. Bečka – Vladimír Šmilauer, 1943, Miluše Hančilová, 1963),[23] v řadě jiných byla frazeologie s ohledem na téma často jen okrajově zmíněna (Jaroslav Kuchař, 1963, Jaroslav Machač, 1967, Miloslava Knappová, 1974, František Čermák, 1974, Josef Filipec, 1979).[24] Do vyšších obrátek se česká frazeologie dostává na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století v souvislosti s přípravou *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* – F. Čermák nejprve podrobně a kriticky zmapoval evropskou frazeografickou produkci ve studii *Idiomatika, frazeologie a lexikografie* (1978),[25] své důkladné teoretické

23 BEČKA J. V. Slovesná rčení a sousloví I. *Naše řeč*, 18 (1934), 8–17; BEČKA J. V. – ŠMILAUER V. Druhy a názvy rozličných spojení slov. *Naše řeč*, 27 (1943), 197–206; HANČILOVÁ M. Příspěvek k analýze víceslovných pojmenování, zvláště frazeologických. Na materiále pro rusko-český a česko-ruský frazeologický slovník. *Československá rusistika*, 8 (1963), 71–74.

24 KUCHAŘ J. Základní rysy struktur pojmenování. *Slovo a slovesnost*, 24/2 (1963), 105–114; MACHAČ J. K lexikologické problematice slovních spojení. *Slovo a slovesnost*, 28/2 (1967), 137–149; KNAPPOVÁ M. O vzniku příslovcí z frazeologických spojení. *Slovo a slovesnost*, 35/1 (1974), 15–20; ČERMÁK F. Víceslovná pojmenování typu verbum – substantivum v češtině (Příspěvek k syntagmatice tzv. abstrakt). *Slovo a slovesnost*, 35/4 (1974), 287–306; FILIPEC J. K výstavbě lexikologie jako lingvistického úseku. Е. Пернишка, К. Чолакова (ред.): *Съпоставително изучаване на частните лексикални системи на славянските езици в синхрония и диахрония*. София 1979, 7–22.

25 ČERMÁK F. Idiomatika, frazeologie a lexikografie. *Slovo a slovesnost*, 39/1 (1978), 40–54.

rozpracování publikoval později v učební příručce *Idiomatika a frazeologie češtiny* (1982) a jeho výzkum nakonec dosáhl vrcholu v *České lexikologii* (1985 – napsané spolu s Josefem Filipcem), která obsahuje rozsáhlý oddíl *Frazeologie a idiomatika*. V té době byly během přibližně jedné dekády vydány tři svazky výše jmenovaného slovníku v hlavní redakci F. Čermáka, J. Machače a Jiřího Hronka (*Přirovnání*, 1983, *Výrazy neslovesné*, 1988 a *Výrazy slovesné*, 1994). Na přelomu století publikovala své dvě monografie věnované konkrétním sférám české frazeologie (názvy zvířat a názvy částí lidského těla) ostravská lingvistka Eva Mrhačová. O něco bohatší produkce se ale objevuje až po roce 2005 – s třetí knížkou o konkrétní vybrané oblasti české frazeologie přichází opětovně E. Mrhačová (příroda), českou a bulharskou publicistickou frazeologii analyzoval v samostatné publikaci v Brně působící autor této práce (jenž o deset let později vydal svou druhou monografii, tentokrát zaměřenou translatologicky na frazeologii ve vybraných srbských literárních dílech a jejich českých a bulharských překladech), ale nejhodnotnější a zdaleka nejrozsáhlejší monografií z té doby je bezesporu *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* F. Čermáka. Koncem první dekády vycházejí souhrnně aktualizované *Slovníky české frazeologie a idiomatiky* doplněné o nový, čtvrtý díl obsahující výrazy propozičního a polypropozičního charakteru a nedávno vydaný pátý díl – onomaziologický slovník. Frazeologii češtiny se kromě výše jmenovaných věnovali nebo věnují též např. Jarmila Bachmannová (mj. nářeční frazeologie), Marie Čechová (mj. didaktika frazeologie) nebo v Olomouci působící Ludmila Stěpanovová (mj. srovnávací česko-ruská frazeologie).

2.1.9 Shrnutí

Svou základní publikaci pojednávající o teorii frazeologie a idiomatiky vycházející z daného jazyka mají čeština (Čermák 1982, 1985, 2007) a slovenština (Mlacek 1977 [podruhé 1984], 2001 [podruhé 2007], 2007), ale rovněž bulharština (Ničeva 1982 [podruhé 1987], Kaldieva-Zacharieva 2013) a s výhradami i chorvatština (Menac 2007). Jen čeština, bulharština a chorvatština se však mohou pochlubit svými komplexně pojatými frazeologickými slovníky. Slovenština musí dodnes čerpat ze sice kvalitní, ale přece jen již zastaralé příručky A. P. Zátureckého *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*, jež se poprvé objevila už v roce 1896 a od šedesátých let minulého století dosud byla vydána ještě několikrát, v různých podobách a s různě upravenými názvy.[26] V první polovině třicátých let vyšel *Slovenský frazeologický slovník* P. Tvrdého (1931[1], 1933[2]), který však „nie je ešte frazeologickým slovníkom v dnešnom zmysle“

26 ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1896. ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1965; Bratislava: Tatran 1975. ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské príslovia a porekadlá 1–2*. Jozef Mlacek a Zuzana Profantová (eds.). Bratislava: Nestor

(Mlacek 1984: 148). Přes tyto dílčí úspěchy slovenské frazeologie však stále platí Mlackovo konstatování staré už více než třicet let, že slovenština dosud „nemá väčší moderný frazeologický slovník, ako ho už majú niektoré iné slovanské jazyky“ a že „vypracovanie slovníka i naďalej ostáva ako jedna zo základných úloh vo výskume slovenskej frazeológie“ (tamtéž: 149). Nic na něm nemění ani několikrát vydaný *Malý frazeologický slovník* E. Smieškové (poprvé 1974), který svým charakterem a rozsahem náleží k frazeologickým slovníkům „třetího sledu“, tedy do stejné kategorie, kam bychom zařadili např. *Malý srbský frazeologický slovník* (MSFR, 2007) nebo některé bulharské frazeologické slovníky (MFRBE, 1999; FRBE14, 2014). K dílu Zátureckého bychom mohli co do významu pro danou národní frazeologii i co do frekvence vydávání přirovnat nejcennější lexikon český z doby před „érou SČFI“ – totiž *Lidová rčení* J. Zaorálka (poprvé 1947). Obsahově, ale především způsobem zpracování shromážděných jednotek jsou však tato díla nesrovnatelná.

V bulharském, srbském ani chorvatském prostředí žádné takové „přechodné“ dílo (tj. dílo z období mezi spíše folkloristickými sbírkami přísloví a pořekadel z 19. století a moderními frazeologickými slovníky) nevzniklo. Velmi cenné jsou ovšem sbírky přísloví a pořekadel (dnes bychom řekli slovníky parémií), z nichž čerpají moderní frazeologická i paremiologická (ale také etnografická nebo folkloristická) bádání v příslušných zemích dosud (třebaže tato starší díla postrádají vědeckou systematičnost zpracování shromážděných jednotek) – jde především o sbírky *Poslovice* (Gjura Daničić, 1871, reprint 1996),[27] *Српске народне пословице* (Vuk Stefanović Karadžić, poprvé 1836, podruhé 1849, dále např. 1933, v rámci sebraných spisů 1965, ed. M. Šćepanović 2015 aj.)[28] a *Български притчи или пословици и характерни думи* (Petko Račev Slavejkov, díl 1. 1889, díl 2. 1897, podruhé a potřetí komplet 1954 a 1972, v rámci sebraných spisů 1982, ve zkrácené podobě 1998 a zatím naposledy 2003).[29] Z českého prostředí bychom v tomto smyslu

1996. ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky*. Bratislava: Tatran 2005, 2018. Sběratelské předchůdce A. P. Zátureckého zmiňuje ve své monografii M. Dobríková (2014: 10).

27 DANIČIĆ Gj. *Poslovice*. Zagreb: U štampariji Drag. Albrechta 1871. Reprint: DANIČIĆ Gj. *Poslovice*. Beograd: Međunarodni slavistički centar 1996.

28 КАРАЏИЋ В. С. *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Цетиње: Народна Штампарија 1836. КАРАЏИЋ В. С. *Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Беч: Штампарија Јерменскога манастира 1849. КАРАЏИЋ В. С. *Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи и загонетке*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије 1933. КАРАЏИЋ В. С. *Српске народне пословице*. Сабрана дела Вука Караџића, књига девета. Београд: Просвета 1965. *Вукове Српске народне пословице с регистром кључних речи*. Прир. Михаило Шћепановић. Београд: Јасен 2015. Na základě zpracování a analýz Vukovy sbírky vznikly též práce Jeleny Jovanovićové – ЈОВАНОВИЋ Ј. *Књига српских народних пословица I–II*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика 2006 a *Синтакса и стилистика српских народних пословица I–II*. Београд: Јасен 2004, 2006.

29 СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи*. Пловдив: Единство 1889 (част 1.); София: Иван П. Даскалов и сие 1897 (част 2.). СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Михаил Арнаудов. София: Български писател

připomněli především nedokončené dílo *Česká přísloví* (Václav Flajšhans, díl 1. 1911, díl 2. 1913, podruhé ve dvou svazcích 2013)[30] a nakonec i všeslovansky zaměřené *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích* (František Ladislav Čelakovský, poprvé 1852, podruhé 1893, potřetí 1949, dále ještě 1978 a 1999).[31] Z novějších paremiologických lexikonů v námi sledovaném prostředí stojí za připomenutí jednak sbírky pořekadel a přísloví *Na nebu paučina. Bosanske izreke* (Vehid Gunić, 2002) a *Bosanska sehara. Poslovice, izreke i fraze u BiH* (Zlatko Lukić, 2006)[32] vzniklé v Bosně a Hercegovině a zaměřené speciálně na toto území a dále vícejazyčná příručka Jarmily Bachmannové a Valentina Suksova *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky* (2007), která vedle očekávatelných ekvivalentů ze světových nebo jinak historicky významných jazyků (němčiny, angličtiny, francouzštiny, latiny a ruštiny) obsahuje i příklady z jediného „malého" jazyka – bulharštiny.[33]

2.2 Česká, slovenská a jihoslovanská frazeologie od svých moderních počátků až do konce druhé dekády nového století (přehled publikačních výstupů)

Frazeologie jako vědecká disciplína se ve své moderní podobě dostává trvale do centra pozornosti vlastně až po druhé světové válce. V jednotlivých národních lingvistických bádáních začíná rozpracování frazeologické problematiky o něco

1954, 1972. СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи.* Под ред. на Михаил Арнаудов. Състав. Иван Гранитски. София: Захарий Стоянов 2003. СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Съчинения: пълно събрание, том 6: Български притчи или пословици и характерни думи.* Под ред. на Цветана Унджиева и др. Състав. Цветана Македонска. София: Издателство на БАН 1982. СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български пословици.* Подб. Игор Шметов. София: Фама 1998. Sběratelské předchůdce P. R. Slavejkova zmiňuje ve své monografii opět M. Dobríková (2014: 11).

30 FLAJŠHANS V. *Česká přísloví. Sbírka přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Přísloví staročeská.* Praha: Nakladatelství F. Šimáčka 1911 (sv. 1: A–N), 1913 (sv. 2: O–Ž). FLAJŠHANS V. *Česká přísloví. Sbírka přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Přísloví staročeská, sv. 1: A–N; sv. 2: O–Ž.* Valerij Mokijenko a Ludmila Stěpanova (eds.). Olomouc: Univerzita Palackého 2013.

31 ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prostonárodních českých pořekadel.* Praha: V kommissi u Františka Řivnáče 1852. ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prostonárodních českých pořekadel.* Uspořádal Jan V. Novák. Praha: Alois Hynek 1893. ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prostonárodních českých pořekadel.* Díla F. L. Čelakovského, 2. svazek. Uspořádal Karel Dvořák. Praha: Nakladatelství Vyšehrad 1949. ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prostonárodních českých pořekadel.* Výbor. Edice Slunovrat. Praha: Československý spisovatel 1978. ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prostonárodních českých pořekadel.* Praha: Lika Klub 1999 (reprint vydání z r. 1949).

32 GUNIĆ V. *Na nebu paučina. Bosanske izreke.* Sarajevo: BosniaArs 2002; LUKIĆ Z. *Bosanska sehara. Poslovice, izreke i fraze u BiH.* Sarajevo: Šahinpašić 2006.

33 BACHMANNOVÁ J. – SUKSOV V. *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky.* Praha: Universum 2007.